

Ingrid Semmingsen

PÅ NORSK FOLKEMUSEUM

Portrett av Ingrid Semmingsen tatt i 1955 mens hun var konservator ved Norsk Folkemuseum.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Ingrid Semmingsen (1910–95) er den første kvinnen som er utnevnt til professor i historie i Norge. Det skjedde for femti år siden, i 1963. I 1935 hadde hun avlagt embetseksamen som cand. philol. fra Universitetet i Oslo – den gang Norges eneste universitet – med bifag i latin og fransk og hovedfag i historie. Tittelen på hovedfagsoppgaven hennes var Arbeiderklassen på Hedemarken fra 1850–1900.

Ingrid Gaustad, som var hennes pikenavn, var av gardbrukerslekt i Hedmark både på mors- og farssiden og fremhevet selv at hun var «av bonderot».¹ Hun var vokst opp i gode kår på Nøttestad søndre i Stange. Det var en bygd med store sosiale forskjeller. Ikke minst i hennes oppvekst var de sosiale spenningene sterke. «Hun har fortalt at hun oppfattet ulikheten allerede som barn, og at den stakk i hennes samvittighet».² Senere i livet kunne Ingrid Semmingsen bli møtt med karakteristikk som «husmannshistorikeren fra storgården» og «kaksejenta som ble sosialist».³ Hun følte nok det som litt urettferdig, politisk engasjert på venstresiden som hun var. Men kanskje lå det likevel i den spesielle bakgrunnen hennes en ekstra spore til å engasjere seg i arbeidet med å samle inn arbeiderminner, et prosjekt satt i gang av Norsk Folkemuseum i 1950-årene, hvor hun fikk ansvaret for husmannsminnene.

Det er ikke først og fremst som husmannshistoriker Ingrid Semmingsen vant sine sporer. Hennes navn er uløselig forbundet med nordmenns utvandring til Amerika. Og ikke bare nordmenns. Ingrid Semmingsen skulle komme til å bli også en sentral skikkelse innenfor nordisk utvandringshistorie, som kom i gang for fullt utover i 1960- og -70-årene. Men hun var pioneren. Hun hadde også store sosiale og kontaktskapende evner. Da Historisk institutt i 1997 avholdt minneseminar for Ingrid Semmingsen, kom deltakere fra fjern og nær, og det kom tydelig frem hvor avholdt hun hadde vært og hvilken sentral posisjon hun hadde innenfor skandinavisk emigrasjonsforskning.

Hvordan hadde det gått til? Det hadde seg slik at som fersk cand. philol. i 1935, rett fra eksamensbordet, hadde hun av Nordmanns-Forbundet fått et fire-måneders oppdrag for å gjøre kildeundersøkelser med tanke på et verk om norsk utvandring til Amerika. Flere mindre bevilgninger fra Nansenfondet gjorde det mulig å forlenge arbeidet og gjøre det til en selvstendig undersøkelse.

I denne perioden stiftet hun også familie. Hun giftet seg i 1939 med sin artiumskamerat fra Hamar, Rolf Semmingsen, og de fikk tre barn i 1940, 1942 og 1950. Mellom barn nr. 1 og 2, i 1941, publiserte hun *Veien mot vest. Utvandringen fra Norge til Amerika 1825–1865*. I 1951, året etter barn nr. 3, tok hun så doktorgraden på bind 2 av *Veien mot vest, om utvandringen 1865–1915*.

Hun fortalte en gang, i en privat samtale, at hun i sin tid hadde søkt universitetsstipend, men uten å få det; hun trodde at det kanskje hadde en sammenheng med at som «fru Semmingsen» ble hun ansett som «forsørget», og at de som delte ut stipend, mente at andre trengte det mer enn hun gjorde. Hva enten det forholdt seg slik eller ikke, så hadde hun forståelse for synspunktet. I hennes generasjon var hushjelp ennå et eksisterende fenomen, og hun kunne gå hjemmefra om morgenen og sette seg på Universitetsbiblioteket og forske. Hun påtok seg nok også mindre oppdrag av faglig art — bl.a. husker jeg

fra da jeg selv var student, at hun var hjelpelærer og foreleste i nordisk senmiddelalderhistorie, bl.a. om Erik av Pommern som sjørøver på Gotland!

I 1950 hadde Norsk Folkemuseum satt i gang innsamling av arbeiderminner. I 1954 ble Ingrid Semmingsen engasjert av direktør Reidar Kjellberg som konservator ved Avdeling for arbeiderminner for å lede innsamlingen av husmannsminner. Semmingsens stilling var finansiert som arbeidsstipend på kr. 14000 fra forskningsrådet (NAVF). Norsk Folkemuseum holdt kontor, kontorhjelp og kontorrekvisita. Mindre bidrag til prosjektet kom også fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Skog- og Landarbeiderforbund og Norges Fiskarlag og ble brukt til beskjeden honorering av særlig arbeidsomme kontaktmenn.

Det var en stor og krevende oppgave som Ingrid Semmingsen fikk på Folkemuseet, faglig og organisatorisk. Gjennom jordstyrer og lokallag av de omtalte organisasjonene vervet hun ca. 250 lokale kontaktmenn. 700 beretninger ble innhentet, i alt ca. 6500 sider tekst. På grunnlag av det innsamlede materialet redigerte hun i 1960 *Husmannsminner*, en publikasjon i Norsk Folkemuseums serie *Arbeidsfolk forteller* og en oppfølger til hennes kollega, konservator Edvard Bull d.y.s to utgivelser, *Fra Papirindustrien* (1953) og *Fra sagbruk og høvleri* (1955).

Hensikten bak det omfattende prosjektet var å legge til rette for en samlet oversikt over husmannsvesenet i Norge til avløsning for Simen Skappels oversikt fra 1922. Folkemuseet fikk bare beholde Ingrid Semmingsen noen få år, fra 1954 til 1961. Hun fikk andre og mer presserende oppgaver. På denne tiden foregikk det en omfattende utbygging av universiteter og høyskoler, og det oppstod et skrikende behov for universitetslærere. I 1961 ble Ingrid Semmingsen tilsatt som universitetslektor i historie, hennes første faste stilling. På universitetet fikk hun mer enn nok å ta seg av. I 1963 fikk Universitetet i Oslo et 5-årig gaveprofessorat i historie, med særlig plikt til å undervise i amerikansk historie. Det var gitt av American Council of Learned Societies, med tanke på nettopp Ingrid Semmingsen. Hun ble da også konstituert i stillingen etter kallelse. Da stillingen ble overført til statsbudsjettet som ordinært embete fem år senere, i 1968 — kanskje ikke det beste året å bli ansvarshavende for amerikansk historie — ble Ingrid Semmingsen tilsatt etter fornyet kallelse. Hun var da 58 år og hadde en lang og mangslungen forskerkarriere bak seg. Ti år senere, i 1978, søkte hun avskjed; hennes mann var syk, og hun ønsket tid til å være hos ham. Året etter døde han.

INGRID SEMMINGSEN OG HUSMANNSMINNENE PÅ FOLKEMUSEET

Fokuset for denne fremstillingen er Ingrid Semmingsens virke på Folkemuseet.⁴ Hennes oppgave var i første omgang å samle inn minnemateriale mens det ennå var realistisk å finne informanter med personlig erfaring fra «husmannstiden» i Norge. Og informanter fant hun. Så sent som 4. februar 1961 skriver hun til fru Minda Paulsen i Enebakk og takker hjertelig for innsendt stoff som er en verdifull tilvekst til samlingen: «Det er nemlig slett ikke for sent. Riktignok er det sant som De sier at vi har gitt ut en samling med husmannsminner i trykken, men det er bare et lite utvalg av den store samlingen som vi etter hvert har fått i stand, og på grunnlag av disse beretningene er det så meningen å skrive husmannsvesenets historie». Det siste ble det imidlertid ikke noe av.

Husmannsfamilie fra Moelv i Ringsaker, fotografert 1910-11. Huset var nytt i 1908. Originalen tilhører M. M. Amundsen og bildet er samlet inn av Ingrid Semmingsen. Fra venstre ser vi en losjerende kvinne med barn, foruten Amundsens far (f.1864), hans mor (f. 1871) og M.M. Amundsen selv. Mannen lengst til høyre er ukjent, men kanskje en losjerende.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Betegnelsen husmann er kjent helt fra middelalderen, men har hatt flere betydninger over tid. Slik vi bruker det i dag betegner det en mann som bor på en plass som ikke er særskilt skyldsatt, men ligger innenfor en annen gards grenser. Husmannen betaler derfor ikke skatt til staten av plassen, men han betaler leie til jordeieren i form av kontanter eller arbeid. På 1700-tallet tiltok antall husmenn kraftig. Befolkningen økte, og det ble knapt om jord. Klasseskillene økte. De som ikke hadde gård å overta, så gjerne det å rydde seg en plass som en mulighet for å stifte familie. Livsgrunnlaget ble det plassen kunne kaste av seg, supplert med tilleggsarbeid i gamle og nye næringer. Vi skiller gjerne mellom arbeidshusmenn og bygselhusmenn. Arbeidshusmannen finner vi særlig i de jordrike områdene på Østlandet og i Trøndelag — der bonden trengte arbeidshjelp til driften. Plassleien ble gjerne betalt med arbeid, dessuten måtte husmannen gjøre pliktarbeid for en liten daglønn når han ble tilsagt. Bygselhusmannen var vanligere på det jordfattigere Vestlandet hvor bonden hadde mindre behov for arbeidshjelp; plassleien ble gjerne betalt i penger og husmannen hadde større anledning — og behov — for å tjene til livsoppholdet i næringer utenom jordbruket. Ikke før ved husmannsloven i 1851 ble forholdene mellom gardbruker og husmann lovregulert: skriftlig kontrakt ble påbudt som hovedregel, og det ble satt grenser for arbeidsplikten.

I dag fins det ingen husmenn i Norge, og det lever knapt noen som er født på en husmannsplass. Veksten kulminerte i omfang rundt 1850. I 1801 var det i underkant av 40 000 husmenn, i 1885 var det 65 000. I 1910 var det i underkant av 20 000 og i 1929 var tallet sunket til 6 000. Det åpnet seg andre muligheter for overlevelse enn å rydde seg en plass innenfor en annen manns jordeiendom: industriarbeid og utvandring. Mekanisering gjorde det også lettere for bøndene å klare seg uten husmannsfamilienes arbeidskraft. Jordloven av 1928 gav husmennene rett til å innløse plassen, og det benyttet mange seg av.

Så da konservator Ingrid Semmingsen på Norsk Folkemuseum foretok sin store og omfattende innsamling av husmannsminner, var det gått så lang tid at det hovedsakelig er minner fra barndommen det er tale om. Som jordstyret i Sand i Ryfylke uttrykte det: Mye kunnskap «er gje i gravå med dei gamle» (korrespondanse av 7/2 1955).

Et unikt og svært verdifullt minnemateriale om husmannsfolk ligger fortsatt på Norsk Folkemuseum, tilgjengelig for forskning. Arkivet består av innberetninger og en omfat-

Husmannsfolk på Dal gård i Ullensaker. Et eldre par er fotografert utenfor huset sitt, ca. 1879. Fra portrettserie av personer som bodde på eller besøkte Dal gård i Ullensaker, Akershus, fotografert av gårdens eier, kammerherre Fredrik Emil Faye (1844-1903) i årene 1875-1900.

Foto: Norsk Folkemuseum.

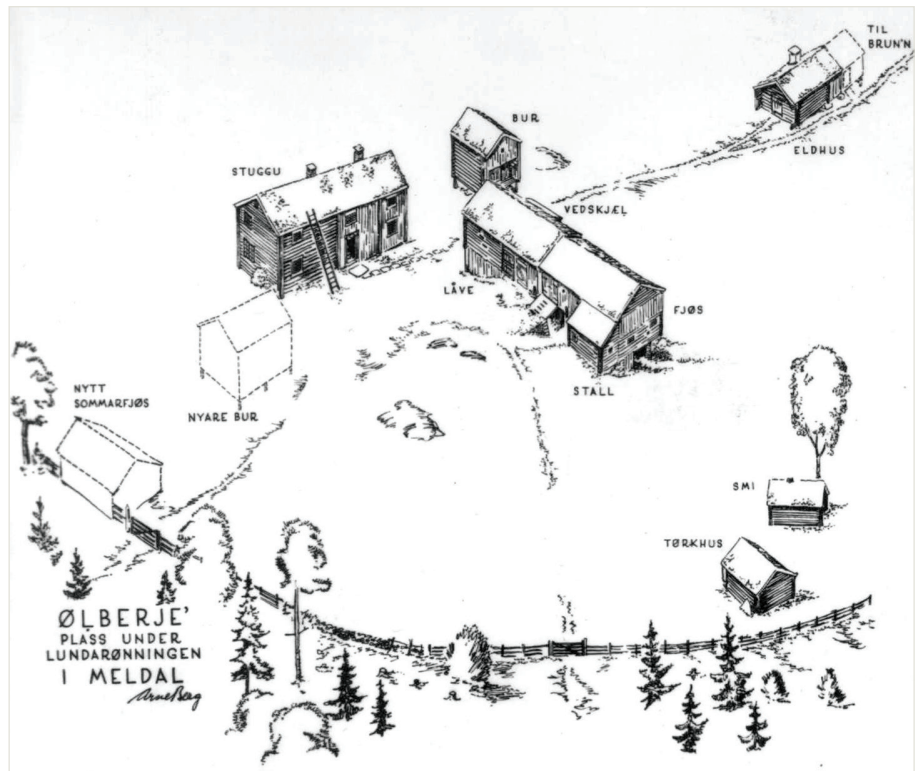

Husmenn på Stein gård på Ringerike fotografert i 1910. På bildet ser vi «Pommernsmeden» Kristian Pommern, Hans Madsen, Andreas Borgersen, Anton Andersen, Johannes Gulbrandsen, Peder Gabrielsen, Hans Nilsen og Martin Olsen.

Foto: Kristian Gjesvold, Norsk Folkemuseum.

Tunet på plassen «Ølberje» under Lundarønningen i Meldal, Sør-Trøndelag. En plass kunne være som en liten gård — på vei inn i matrikkelen — men det var nok unntaket og ikke regelen.

Ill.: Arne Berg, Norsk Folkemuseum

tende korrespondanse med respondenter. En publikasjon ble realisert: *Husmannsminner*. Den består av 18 utvalgte beretninger, redigert av Ingrid Semmingsen og inndelt regionvis, med innledninger til de enkelte seksjonene, forord til hele boken, og kopi av spørrelistene som ble sendt ut. Boken er medrivende lesning og nesten uvirkelig i dag.

Ingrid Semmingsen hadde gode forutsetninger for å arbeide nettopp med husmannshistorie. Hennes oppvekst i den delen av Norge der klasseskillene i bondesamfunnet var av de skarpeste, hadde vært en sensitivitetstrening av de sjeldne. Hennes bakgrunn fra norsk utvandringshistorie var ikke minst innsiktsgivende når det gjaldt å sette seg inn i forholdene innen husmannsvesenet. Kontaktmann Kristian Hausken fra Rennesøy skriver at det for hundre år siden var så mange husmenn, det var før «Statene ble avtaker av disse folk» (korrespondanse av 29/11 1955).

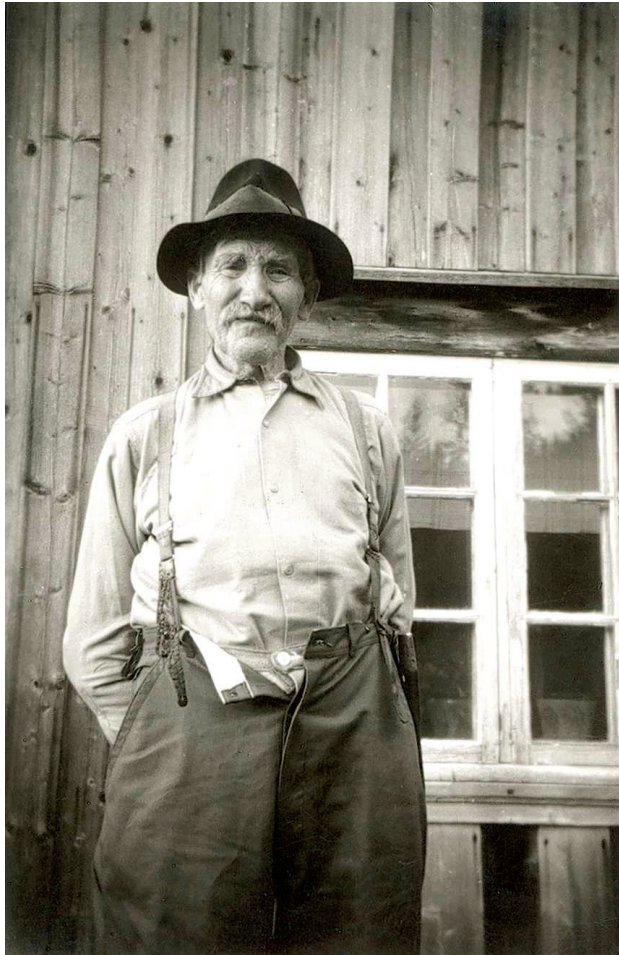
For den som skal skape seg et inntrykk av den store innsamlingen av minnestoff om husmannsvesenet, blir det fort åpenbart at i Ingrid Semmingsen hadde Norsk Folkemuseum ikke bare en for oppgaven faglig godt rustet person, men en uvanlig dyktig og tillitvekkende ressursperson menneskelig sett. For å danne meg et inntrykk av hvilke personlige kvalifikasjoner som trengs for den som vil samle inn minnemateriale, har jeg for denne artikkelen basert meg på spredte dyddykk i det store arkivet over innsamlede husmannsminner.

Første brev utsendt fra prosjektet er datert Bygdøy/Oslo, februar 1955, og er undertegnet Ingrid Semmingsen, konservator, og spørrelisten hun hadde utarbeidet er vedlagt. Den var laget etter mønster av Edvard Bulls liste for industriarbeiderne og var meget omfattende: 13 spørsmål, alle med detaljerte underspørsmål — for eksempel har spørsmål 4 om husmannsplikta hele 20 underspørsmål! Det kunne jo virke overveldende, selv om det sikkert var en god hjelp for å skjønne hva hun ville vite noe om og dessuten en stimulans for hukommelsen.

Husmannsplassen Okstad i 1956 sett fra nord.

Foto: Johan J. Bjerkem, Norsk Folkemuseum.

Portrett av Josef Okstad foran husvegg med vindu på plassen Okstad. Bildet inngår i en serie på åtte fotografier av husmannplasser i Sparbu, Nord-Trøndelag, samlet inn i 1956 av Ingrid Semmingsen.

Foto: Johan J. Bjerkem, Norsk Folkemuseum.

Portrett av Margit Kollberg i Lårdal, Tokke som står på trappa foran vindfanget på plassen. Bildet inngår i en serie på 17 fotografier fra Ingrid Semmingsens inn-samling av husmannsminner, portretter og hus fra Telemark i 1957.

Foto: Alf Moestue, Norsk Folkemuseum

Prosjektet var en nasjonal oppgave. Det Kgl. Landbruksdepartementet, ved Jordkontoret, tok kontakt med jordstyret i alle herreder, orienterte om prosjektet og ba dem finne lokale menn eller kvinner med interesse for arbeidet og sende inn deres navn og adresse til Folkemuseet. Det sies uttrykkelig at «Det er forutsetningen at jordstyret gjør dette arbeidet uten særskilt godtgjørelse». Spørrelisten var vedlagt.

Spørrelisten ble også sendt ut fra Folkemuseet til Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Skog- og Landarbeiderforbund og Norges Fiskarlag med samme ønske om å finne lokale kontakter. I alt 7500 eksemplarer ble trykt og distribuert. Ingrid Semmingsen skriver fornøyd: «Spørrelisten er altså sendt ut i mange eksemplarer, og hele landet skulle for så vidt være dekket». En god del av «kontaktmennene» var for øvrig kvinner. I et skriv undertegnet av både direktør Kjellberg og konservator Semmingsen takkes alle for at de vil bidra.

Plassen Ruud under gården Askerud i Eidskog. Bildet inngår i serie på tre fotografier samlet av Ingrid Semmingsen.

Foto: Norsk Folkemuseum.

PLAN FOR ARBEIDET

Ingrid Semmingsen tiltrådte 10. oktober 1954. Hennes plan var å samle inn levende tradisjon, basert på individuelle minner. Mens hun avventet svarene, ville hun orientere seg i det skriftlige materialet. Hun tenkte seg at prosjektet skulle baseres på sammenstilling av innberetninger fra lokale embetsmenn til husmannskommisjonen av 1850 (som skulle revidere lovverket), med innberetninger fra distriktslegene og det minnematerialet som hun selv stod i ferd med å samle inn. Hun syntes det var vanskelig å bestemme planene nærmere før minnematerialet forelå. Interessant er det at hun i utgangspunktet så det som «nødvendig å samle levende tradisjon også om den annen part i husmannsforholdet — bonden — for å sikre kontrollmateriale». Hun forventet at det ville bli «en svær og tidkrevende oppgave», og hun tenkte seg muligheten av å velge ut «enkelte små geografiske enheter til et mer inngående studium». Som vi vet, kom hun aldri til å skrive den endelige oversikten, men det er interessant å se hvilke tanker hun gjorde seg om opplegget på dette tidlige stadium.

HØFLIG, VENNLIG OG DANNET I MØTE MED KONTAKTPERSONENE

I spørrelistene og i all korrespondanse bruker hun konsekvent, etter tidens skikk, tiltaleformen «De». Førstegangshenvendelser til mulige kontaktmenn er alltid undertegnet «Ærbødigst Ingrid Semmingsen». Når kontakt er opprettet, blir brevene mindre formelle og avsluttes gjerne «Med vennlig hilsen Ingrid Semmingsen». Dette er formalia, men den vennlige formen er gjennomført i oppfølgingen av korrespondansen: «De skjønner jeg kan ikke gi meg med å spørre — jeg ber Dem unnskyld meg» (5/10 1955 i brev til Karoline Haugerud, Aurskog, født 1874). Ved en anledning er hun for opptatt til å følge opp det innsendte svaret med spørsmål:

Men jeg vil skrive senere, og da håper jeg De kan finne tid til å svare meg. Jeg kan også tenke meg å komme og besøke Dem en gang. Jeg er sikker på at dersom vi begynte å prate om 'gamle dager', ville De komme på flere ting. Da kunne jeg kanskje ta med meg en båndopptager. Imens sier jeg hjertelig takk for det jeg har fått og ønsker Dem god sommer» (16/6 1960 til Johan Sollihøgda, Eidsvoll).

Mann og kvinne gir kuer høy på plassen
Ruud under Askerud i Eidskog.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Hun går rett på sak om hva hun ønsker med minneinnsamlingen. I brev av 21. mars 1956 til en kontaktmann, som er redd for arbeidsmengden som et skikkelig svar krever, skriver hun:

Det vi vil ha, er skildringer fra folk som sjøl har opplevd husmannsvilkårene, så sant de kan skaffes. Vi vet det er vanskelig mange steder. Men vi mener at det gjelder å samle inn disse opplysningene nå og så fort som mulig. Det som er skrevet eller trykt, det ligger der og kan studeres. Men vi samler også gjerne slike ting. Vi er for eksempel meget glad for å få husmannskontrakter. Hvis De sender inn kontrakter til oss, kan vi skrive dem av og sende originalen tilbake. (Korrespondanse med Aslak Fjermedal, Iveland).

ARBEIDSMENGDEN

Hvem er «oss»? Hvor mye praktisk hjelp hadde hun i arbeidet? Det dreide seg jo om et enormt innsamlingsarbeid. Det var 744 kommuner i Norge pr. 1. januar 1958; av dem var 680 land-kommuner, eller herredskommuner som de kaltes, og alle disse skulle kontaktes. Dette var før Schei-komiteen begynte å slå sammen kommuner. Brev kunne maskinskrives, med ett eller noen få gjennomslag på silkepapir. Kopiering i stort måtte foregå ved hjelp av stensiler. Jeg arbeidet på Norsk lokalhistorisk institutt i disse årene, og kan bevitne at stensilert korrespondanse med alle landets kommuner kom man ikke sovende til. Det var slik sett nok å gjøre.

Også korrespondansen med de enkelte kontaktmennene var av betydelig omfang. Torjus Evje i Aust-Agder sendte inn beretning og kontrakter. Hun svarer og takker, men «Det kan ta noen uker før jeg får gjort dette [avskrive kontrakter], da kontordamen vår har mye å gjøre» (brev datert 6/9 1956). Hun har, som ofte ellers, tillegsspørsmål. Tonen i brevvexlingen er god. I svarbrevet 27. september 1956 skriver Evje (f. 1889) at han var 10 år da han begynte å gjete, og gjette alene ute i skogen fra 8 til 8 hele sommeren seks år på rad: «Ja, Ingrid, naa kan jeg ikke komme paa mer. Saa maa de ta de her me humør og vere hilset paa det beste ». Alt to dager etter svarer hun og takker ham, «med vennlig hilsen».

I en kort periode våren 1955 opptrer Otto Gjerpe — som jeg husker fra historie hovedfag — i korrespondansen. Noe hjelp har hun altså hatt, men var det bare erstatningsarbeidskraft for å holde hjulene i gang? I et brev 4. februar 1957 til Jens Tollerud, Haga, Akershus, skriver hun at hun ennå ikke har fått skrevet av «lydbåndopptaket vårt: Kontordamen skal gjøre det, men hun er så opptatt av andre ting at det kan vare litt før hun får tid. Hvis De vil, skal jeg sende Dem et gjennomslag av avskriften». En annen gang er det noe hun

har lovet som hun ennå ikke har fått gjort, og gir et hjertesukk: «det er dessverre blitt med tanken. Det er merkelig i hvor høy grad en blir bundet av kontoret. Her er stadig noe å gjøre» (korrespondanse av 22/11 1957 til Olav Foss, Lørenskog).

ØKONOMI

Prosjektets økonomi åpnet neppe for større utskeielser. Økonomien var også en faktor av betydning for kontaktmennene. I hvert fall kommer noen av dem inn på dette spørsmålet. Det er tidkrevende å svare, og noen spør om det er noen godtgjøring å få. I et brev fra Søndeled, datert 31.mars 1955, heter det: «Jeg har ingen frankerte svarkonvolutter». Slike er trolig sendt ut for å spare mottaker for utgifter. Det ble jo sendt ut skrivepapir — trefritt og holdbart — til kontaktmennene, men det var av arkiveringshensyn og skyldtes behovet for holdbarhet, og for at arket kunne beskrives på begge sider.

Økonomien var stram, åpenbart, men en glad Ingrid Semmingsen skriver 25. januar 1956 at man har fått en liten bevilgning og kan betale kr. 2.50 pr. side. Dette er Norsk etnologisk granskings satser; det er ikke meget, innrømmer hun, men det er en oppmuntring. De vil også prøve å dekke rimelige reiseutgifter. Politibetjent Stokkelien i Arendal skriver at han er godt fornøyd med betalingen som er stilt i utsikt, ca. 20 kroner (brev datert 4/10 1956).⁵ Daniel Steinsland i Valle (f. 1885) har ca. kr. 10 til gode: «Hvis det er det samme for Dem, kan vi vente med å sende dem til vi får en større sum å sende!»

FORMEN

Hun oppmuntrer den nettopp omtalte Steinsland til å gå videre i arbeidet med informanten: «Hvis De får ham til å fortelle mer, kan De godt skrive ned akkurat som han forteller og bruke 'jeg form'. Det gjør seg ofte meget godt.» Han følger rådet hun gav; det følgende er et klipp fra en husmannsgutts barndomsminne formidlet via en kontaktmann:

Men det var både vondt og leitt å sitje i skulen utan morgonmat. Vondt var det å tenkje og fylgje med på tom mage, og av og til gaula det i skrovet så ille at eg fælt gjerne ville ha løynt meg.

Ved en anledning takker hun for en artikkel om husmenn som inneholdt mye godt stoff.

Hvis jeg skulle få lov til å ønske meg et tillegg til den, var det noen flere årstall og tidfestinger. Det er ting som den som steller med historie, blir mer og mer glad i (brev av 8/2 1957 til Erling Brunes, Klepp).

I et brev til venninnen Edith i Kvam, 19.november 1957, håndskrevet og personlig skriver hun:

Ja, jeg er fullt klar over at det er riktig det du sier om mine kontaktmenn både her og der. Dels er det slike folk som er fullstendig opphengte med all verdens oppdrag. Eller så kan det nesten motsatte være tilfelle — at de ikke kan skrive. Vi har jo fått en del beretninger som bærer tydelig preg av det siste. Men så kommer det også plutselig de nydeligste, fantastisk godt skrevne livsskildringer fra gamlinger på 75–80 år, klare og sikkert oppbygde. Det er ganske underlig noen ganger.

PUBLISITET

I arkivet ligger det bl.a. en takk fra journalist G.A. Brager, Hedalen, Valdres. Han skriver 30.november 1956 og takker for det ypperlige kåseriet om «Husmenn og husmannsminner». Det var «velformet og innholdsrikt, åndet av forståelse og forskerglede».

Vinteren 1959/60 opptrådte hun sammen med Alf Prøysen i en serie populære radio-

Robert Ruud i arbeid ved sag i plassen Ruud under Askerud.

Foto: Norsk Folkemuseum.

programmer om husmannsvesenet; programmet ble senere også sendt i reprise. Folk satt klistret til radioen og hørte på. Det gjorde at flere tok kontakt. I de programmene kom gladjenta så tydelig frem: humoren, latteren, den kjappe replikken, vennligheten, varmen... Det passer så godt med et bilde jeg har på netthinnen: historikerne er på Folkemuseets restaurant og feirer en begivenhet innen faget; Ingrid Semmingsen og Stein Tveite leder an i en livat polonese.

GJENNOM ÅRSBERETNINGENE TIL NAVF KAN VI FØLGE ARBEIDETS GANG

Høsten 1955 kan hun rapportere at reaksjonene ute i distriktene er gode. Hun har fått 360 svar fra 302 herreder. Folk er positive og glade for tiltaket. Bare 19 svar er negative. I Finnmark har det ikke vært noe husmannsvesen. I de to Agder-fylkene og Vestfold var det lite utbredt og tidlig avvirket. Størst tilslutning har vært i det østafjelske: 26 herreder i Oppland og 20 i Hedmark. Men ellers jevnt bra rapportering fra Nordland, Trøndelag og Vestlandet.

Høsten 1956 melder hun at stoffet er ordnet og registrert; emneregister er laget. Også Troms har sendt lite. Mange har ennå ikke sendt inn beretninger, og hun lurar på om hun skal prøve å aktivisere kontaktpersonene med rundskriv eller via NRK. Gledelig er det at hun mener seg å ha nok stoff til en bok om husmannsminner i Norsk Folkemuseums serie, men vil vente siden det kommer inn stoff hele tiden. I stedet vil hun gå i arkivene og studere skriftlige kilder.

Høsten 1957 beklager hun forsinkelser pga. sykdom. Hun har vært sykepermittert fra midten av juni til begynnelsen av august. Begynte igjen først 20. august og skal ifølge legen bare arbeide halv tid. Håper at NAVF ikke har noe å innvende selv om arbeidet tar lengre tid. Innsamlingsarbeidet mener hun nå er i det vesentlige avsluttet.

Høsten 1958 går det fortsatt ikke så raskt. Riktignok har hun fått hjelp fra NAVF til å maskinskrive beretningene og er begynt å bearbeide dem. Men hun har bare arbeidet halv tid frem til 1. mars og har vært helt borte fra kontoret i april, «da jeg på grunn av min hushjelps sykdom måtte overta husarbeidet hjemme, og jeg har også senere vært nødt til å arbeide på innskrenket tid i enkelte perioder.» Hun er imidlertid i gang med tilrettelegging av stoffet og trenger bare et par måneder «så sant jeg får slik hjelp i huset at jeg kan arbeide full tid».

Høsten 1959 kan hun i årsberetningen til NAVF glad annonsere at manuskriptet til *Husmannsminner* er «ferdig fra min hånd». Direktør Kjellberg har levert det til Tiden Norsk Forlag. Gjennomslag av manuskriptet er vedlagt. Nå arbeider hun med skriftlige kilder i Riksarkivet og planlegger husmannsvesenets historie. Hun tenker seg en tredeling; der den første skulle være en oversikt 1750–1850 over husmannsvesenets utvikling; den andre en oversikt ca. 1850 basert på de innsamlede husmannskontraktene og innberetningene om levekår til Husmannskommisjonen; og den siste for tiden etter 1850 tenker hun seg at de enkelte landsdelene behandles hver for seg, da mye er ulikt, slik hun har vist i innledningene til de enkelte delene av husmannsminne-manuskriptet. Det bør starte med det østafjelske der husmannsvesenet er eldst. Hun kan imidlertid ikke love å ha et ferdig manuskript til selve avhandlingen i inneværende budsjettår. Selv om mye er gjort, gjenstår ennå en del.

Kanskje hadde hun allerede andre planer som kunne innvirke på fremdriften? For bare fem dager etter at hun har sendt årsberetningen 1959, som kom tidlig dette året — i august mot vanligvis november — skriver hun til NAVF og ber om å få omdisponere 1–2 månedsverk av sitt arbeidsstipend for å skrive foredrag om utvandringens betydning i europeisk historie til en større internasjonal emigrasjonskonferanse ved University of Minnesota, som hun er invitert til i anledning professor Theodore C. Blegens pensjonering. Det får hun, i inntil 2 måneder.

Høsten 1960 rapporterer hun til NAVF at etter hjemkomsten fra USA har hun arbeidet med korrektur, billedredaksjon osv. Boken om *Husmannsminner* var blitt forsinket

pga. forhold hun ikke har vært herre over. Hun driver fortsatt arkivstudier og bearbeider stoff som fremdeles kommer inn, og har holdt foredrag i Videnskaps-Akademiet om det. Når det gjelder selve hovedprosjektet, dvs. den sammenfattende fremstillingen av husmannsvesenets historie som den store og omfattende minneinnsamlingen var ment å danne grunnlaget for, håper hun å ha ferdig et manuskript til 1. januar 1962 – «dersom ikke uforutsette vanskeligheter dukker opp». Men det gjorde de, hva enten de var uforutsett eller ei. I arkivet ligger en liten opplysning, datert 13. april 1961 om at Ingrid Semmingsen er ansatt som universitetslektor. Utdanningssamfunnet kalte på alle gode krefter...

Ingrid Semmingsen nyskrev aldri husmannsvesenets historie, selv om hun hadde opplegget klart. Hun hadde imidlertid gjennomført en omsorgsfull utgivelse av det skjøre minnestoffet gjengitt i *Husmannsminner*. Det er gripende lesning og hadde fortjent en ny utgivelse.

I stedet vendte hun tilbake til emigrasjonsforskningen. I 1975 utga hun *Drøm og dåd. Utvandringen til Amerika*. Der trekker hun på sin innsikt fra husmannsprosjektet: Totalt emigrerte 700 000 nordmenn mellom 1865 og 1915. Tallet på husmenn ble mer enn halvert i siste halvdel av 1800-tallet, og av dem som var igjen, var de fleste eldre folk. Leid arbeidskraft i jordbruket sank med 50 000; landbruksmaskiner og billig importkorn hadde redusert behovet for arbeidskraft på landsbygda, og «I bygder med mye tungdrevne randbebyggelse ble bruk lagt ned og forlatt. Folk trakk seg tilbake fra utpostene... husmannsplasser ble lagt ned i tusenvis. I dag ser en knapt tuftene etter det som en gang gav nødtørfig livberging til en familie som var garvet i slit.»⁶

LITTERATUR OG UTRYKTE KILDER

- Bull, Edvard 1970. *Husmann. Aschehougs konversasjonsleksikon*. Oslo.
- Husmannsminner*, korrespondanse i Norsk Folkemuseums arkiv, utdrag.
- Johannessen, Knut og Steinar Imsen, 1999. *Husmann. Norsk historisk leksikon*, 2. utg., Oslo.
- Langholm, Sivert og Francis Sejersted (red.) 1980. *Vandringer. Festskrift til Ingrid Semmingsen på 70-årsdagen 29. mars 1980*. Oslo.
- Langholm, Sivert 1996. Til minne om Ingrid Semmingsen. *Historisk tidsskrift* 96:3, s. 297-300.
- Langholm, Sivert, 1996. Minnetale over Ingrid Semmingsen. *Det norske Videnskaps-Akademi Årbok* 1996, s. 304-310.
- Lovoll, Odd S. (red.) 1998. *Migrasjon og tilpasning*. Ingrid Semmingsen. Et minneseminar. I serien Tid og Tanke 1998:3. Skriftserie fra Historisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Semmingsen, Ingrid (red.) 1960. *Husmannsminner*. I serien Arbeidsfolk forteller. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Semmingsen, Ingrid 1975. *Drøm og dåd. Utvandringen til Amerika*. Oslo, Aschehoug.
- Skappel, Simen 1922. *Om husmandsvæsenet i Norge: dets oprindelse og udvikling*. Skrifter. Videnskabs-selskabet i Kristiania, Kra 1922.

NOTER

- 1 Langholm 1996, s. 297.
- 2 Langholm 1998, s. 305.
- 3 Langholm 1996, s. 298.
- 4 Artikkelen bygger på referert litteratur om Ingrid Semmingsen; utdrag av korrespondanse i Norsk Folkemuseums arkiv, egne observasjoner.
- 5 Her kan skytes inn en uventet tilleggsinformasjon om kjøpeverdien av 20 kroner: Som omslag for dokumentene i Folkemuseets arkiv er brukt hva man har hatt for hånden, for eksempel restkopier av ulike stensilerte skriv og annet. Et omslag er således kopi av Historisk Klubbs fest for Koht, avholdt på Norsk Folkemuseum 12/5-56. For kr. 19 fikk man buljong m/ oksemarg, Wienerschnitzel, Is Melba, ½ flaske rødvin, Farris og kaffe.
- 6 Semmingsen 1975, s. 106-107.